

Tonsättare på flykt och i exil 14 -17 augusti 2025

Kammarmusikfestival i Allhelgonakyrkan

Kammarmusikens vänner i Allhelgonakyrkan
med stöd av Helge Ax:son Johnsons stiftelse och
Stockholms stad och i samarbete med Katarina
församling och Radiosymfonikernas och
Radiokörens Vänförening.

Exil måste inte bara vara allvar - kan också vara både lust och humor

Kära kammarmusikvän!

Varmt välkommen till årets augustifestival i den tjärdoftande Allhelgonakyrkan, den tjugofemte i ordningen i KVAH:s regi. Årets tema – Tonsättare på flykt och i exil – speglas i valet av de kompositörer som spelas under festivalen. Det är tonsättare som tvingats eller valt att lämna sina hemländer för att skapa sig en tillvaro någon annanstans i världen. Eller som av yttre omständigheter eller sjukdom drivits in i inre exil, vare sig det nu rör sig om sjukdom eller självvald isolering.

Vår konstnärliga ledare Bengt Forsberg har samlat dussinet jämnt av förstklassiga musiker kring flygeln, både mångåriga vänner och medspelare – väl bekanta också för publiken i Allhelgonakyrkan – andra som gästtat oss några gånger tidigare och ett par som under festivalen gör sina första framträdanden hos KVAH. De är alla lika välkomna.

Bland kompositörerna finns i vanlig ordning ett antal jubilarer, Bernhard Henrik Crusell 250-årsjubilerar, det är 175 år sedan Jacob Adolf Hägg föddes, 150 år sedan Fritz Kreisler såg dagens ljus och 100 år sedan Erik Satie gick ur tiden. Jämte Bengt och KVAH:s styrelse har flertalet musiker medverkat i valet av den musik som spelas och som inte nödvändigtvis gestaltar exil, flykt eller utanförskap, utan står på programmet för att våra artister gärna vill spela den och vi i publiken uppleva deras framföranden.

De kvintetter av Grażyna Bacewicz och Franz Schmidt som vi tvangs stryka från programmet till 2024 års festival, Kvintetter i kvadrat, finns med nu i stället. Våra fyra violinister inleder tillsammans med Bengt Forsberg konserterna med violinstycken av Fritz Kreisler och vi får också höra dennes stråkkvartett med Kreisler-fantasten Tobias Ringborg et consortes. Vidare en av klarinettvirtuosen Crusells kvartetter med Thorsten Johanns, pianokvartetter av Robert Schumann och Bohuslav Martinů med Bengt respektive Oskar Ekberg vid flygeln, Mieczysław Weinbergs stråktrio med Zilliacustrion, Borys Ljatosjynskys pianotrio med ukrainsk-brittiska violinisten Sofia Kolupov

och Kati Raitinen och Bengt Forsberg i Höggs sonat för cello och piano. Bengt Rosengren och Oskar Ekberg ger oss Francis Poulencs sonat för oboe och piano och Pavel Haas svit för samma besättning och Duo Ekberg-Lorenzen tryfferar de tre första konserterna med sånger av Allan Pettersson, Hugo Wolf, Erwin Schulhoff och Erik Satie. Det blir också solomusik för piano av Schumann, Satie, Sergej Bortkiewicz och Chopin/Godowsky och så en svit av Erich Wolfgang Korngold med bland andra Korngold-kännarna Paul Waltman och Bengt Forsberg. Visst finns det i programmet något för varje smak!

Att tvingas leva och verka på flykt eller i exil är något som människor i alla tider drabbats av. Man kunde kanske tycka att vi inte behöver påminnas om detta genom ett festivaltema som kan låta allvarstyggt. Men allvar behöver inte stå i motsats till hopp och utesluter för den delen inte heller vare sig lust eller lekfullhet och humor. Det kanske är i tider som dessa vi verkligen behöver erinra oss att människors skaparkraft inte låter sig betvingas av hårda och begränsande yttre eller inre omständigheter, utan att stora konstnärer också under sådana betingelser kan åstadkomma verk som berör och berikar oss.

Utan musiken och musikerna ingen festival och utan publiken inga konserter. Jag hälsar alla medverkande och dig i publiken varmt välkomna – låt oss förenas i vår gemensamma kärlek till musiken och tillsammans fylla dessa festivaldagar med meningsfulla upplevelser, allvarliga, trösterika och hoppfulla.

Avslutningsvis vill jag framföra styrelsens varma tack för det ekonomiska stöd till festivalen som KVAH fått från Stockholms stad och Helge Ax:son Johnsons Stiftelse och för de gåvor som strömmat in från föreningens medlemmar. Genom vårt samarbete med Radiosymfonikernas och Radiokörens Vänner medverkar också denna gång artister från dessa ensembler.

Kristian Gustavson
KVAH, ordförande

Innehållsförteckning

Välkomsthälsning	2 - 3
Dagsprogram	4 - 8
Presentationer dag för dag	11-25
Medverkande	26 - 31
1 Information om KVAH och kommande konserter	32

Torsdag 14 augusti kl. 18.00

Inledning med Pettersson, Bacewicz, och Schumann

Fritz Kreisler (1875 – 1962)

Viennese Rhapsodic Fantasetta (1948) (9 min)

Allan Pettersson (1911 – 1980)

Ur Barfotasånger: (1943 – 1945) (12 min)

4. *Kärleken går vilse* / 11. *En spelekarls himlafärd* /

12. *Du vet* / 24. *Han ska släcka min lykta*

Grażyna Bacewicz (1909 – 1969)

Sånger: (5 min)

Dzwon i dzwonki (1955) / *Boli mnie glowa* (1955) / *Srocza* (1956)

Pianokvintett nr 1 (1952) (27 min)

Moderato molto espressivo / *Presto* / *Grave* / *Con passione*

PAUS

Robert Schumann (1810 – 1856)

Geister-variationer Ess-dur (1854) (19 min)

Tema, Leise, innig / *Variation I* / *Variation II, Canonisch (som en kanon)* / *Variation III, Etwas belebter (något rörligare)* / *Variation IV* / *Variation V*

Pianokvartett Ess-dur, op 47 (1842) (24 min)

Sostenuto Assai – Allegro ma non troppo / *Scherzo, Molto vivace* / *Andante cantabile* / *Finale, vivace*

Kathrin Lorenzen, sopran

Sofia Kolupov och Cecilia Zilliacus, violin

Ylvali McTigert Zilliacus, viola

Kati Raitinen, cello

Oskar Ekberg och Bengt Forsberg, piano

Fredag 15 augusti kl. 18.0

Österrike-Ungern och österut

Fritz Kreisler (1875 – 1962)

Danse Orientale (1922) efter Rimskij-Korsakovs Scheherazade (5 min)

Mieczyslaw Weinberg (1919 – 1996)

Stråktrio op. 48 (1950) (16 min)

Allegro con moto - Moderato - Allegretto con moto / Andante / Moderato assai

Hugo Wolf (1860 – 1903)

Ur Italienisches Liederbuch, Spanisches Liederbuch, Mörike-lieder och Goethe-lieder: (15 min)

Auch kleine Dinge (IL) / Sagt, seid ihr es (SL) / Du denkst mit einem Fädchen (IL) / Ich hab in Penna (IL) / Begegnung (ML) / Geh, Geliebter, geh jetzt! (SL) / Nein, junger Herr (IL) / Beherzigung (GL)

Bohuslav Martinů (1890 – 1959)

Pianokvartett nr 1 H287 (1942) (24 min)

Poco allegro / Adagio / Allegretto poco moderato

PAUS

Franz Schmidt (1874 – 1939)

Kvintett B-dur för klarinett, piano vänster hand och stråktrio (1932) (37 min)

Andante tranquillo / Lento – Allegro vivace / Allegro ma non troppo

Kathrin Lorenzen, sopran

Thorsten Johanns, klarinett

Cecilia Zilliacus, violin

Ylvali McTigert Zilliacus, viola

Kati Raitinen, cello

Oskar Ekberg och Bengt Forsberg, piano

Lördag 16 augusti kl. 18.00

Musikorgie!

Erwin Schulhoff (1894 – 1942)

Drei Stimmungsbilder för sopran, violin & piano, opus 12 WV 30 (1913) [7 min] (Hans Garbe)

Klangen Geigen übern See / Schließe deine Augen zu / Weißt Du

Fritz Kreisler (1875 – 1962)

Stråkkvartett a-moll (1919?) [30 min]

Fantasie / Scherzo: Allegro vivo, con spirito / Einleitung und Romanze / Finale: Allegro molto moderato

PAUS, 30 min

Bernhard Henrik Crusell (1775 – 1838)

Klarinettkvartett nr 3 D-dur opus 7 (1823?) [23 min]

Allegro non tanto / Un poco Largo / Menuetto: Allegro – Trio – Menuetto da capo / Finale: Allegro

Erik Satie (1866 – 1925)

Trois Mélodies (sång) (1886/87?) [7 min], (J. P. Contamine de Latour)

Les Anges / Élégie / Sylvie

Gnossienne nr 3 för piano (ca 1890) [3 min]

Ludions, fem sånger (1923) [4 min] (Léon-Paul Fargue)

Air du rat / Spleen / La grenouille américaine / Air du poète / Chanson du chat

Gymnédie nr 3 för piano (1888) [3 min]

Bonjour Biqui, Bonjour!, sång (1893) [21 sek] (tons.)

4 Petites mélodies (4 sånger) (1920) [3 min]

Élégie (Alphonse de Lamartine) / Danseuse (Jean Cocteau) / Chanson (okänd fransk, 1700-tal) / Adieu (Raymond Radiguet)

Choses vues à droite et à gauche (sans lunettes), för violin och piano (1914) [5 min]

Choral hypocrite / Fugue à tâtons / Fantaisie musculaire

PAUS, 20 min

Erich Wolfgang Korngold (1897 – 1957)

Svit för två violiner, cello och piano; vänster hand opus 23 (1930)
(38 min)

Präludium und Fuge. Kräftig und bestimmt / Walzer. Nicht schnell, anmutig / Grotteske. Möglich rasch / Lied. Schlicht und innig. Nicht zu langsam / Rondo - Finale (Variationen). Schnell, heftig

Frédéric Chopin (1810 – 1849)

Etyd nr 3 E-dur för piano opus 10:3 (1832) [5 min]

bearb. Leopold Godowsky (1870 – 1938) bearbetad i Godowskys samling som nr 5

Dess-dur för piano; vänster hand (1894 – 1914)

Kathrin Lorenzen, sopran

Thorsten Johannis, klarinett

Cecilia Zilliacus, Tobias Ringborg och Paul Waltman, violin

Vicki Powell och Ylvali McTigert Zilliacus, viola

Erik Uusijärvi och Kati Raitinen, cello

Oskar Ekberg och Bengt Forsberg, piano

Söndag 17 augusti kl. 14.00
Oboeguld och ukrainska pärlor

Fritz Kreisler (1875 – 1962)

Romans för violin och piano (1910) (4 min)

Jacob Adolf Hägg (1850 – 1938)

Violincellsonat e-moll opus 1 (1871) (27 min)

Allegro passionato / Andante sostenuto / Allegro con fuoco

Pavel Haas (1899 – 1944)

Svit för oboe och piano (posth.) (17 min)

Furioso / Con fuoco / Moderato

PAUS

Francis Poulenc (1899 – 1963)

Oboesonat FP185 (1962) (15 min)

Sergei Bortkiewicz (1877 – 1952)

Elegie Ciss-dur (1931) (5 min)

Borys Ljatosjynski (1895 – 1968)

Pianotrio nr 2 opus 41 (1942) (28 min)

Intrata: Maestoso / Alla ballata: Andante sostenuto / Intermezzo: Allegro pastorale, quasi allegro / Tema och variationer: Andante sostenuto

Bengt Rosengren, oboe

Paul Waltman och Sofia Kolupov, violin

Kati Raitinen och Erik Uusijärvi, cello

Oskar Ekberg och Bengt Forsberg, piano

Redaktionen för programhäftet

Texter: Johan Bexelius, Kristian Gustavson, Jan Silverudd, Christer Wikmark och Lars Erik Andrenius

Layout: Lars-Ingmar Karlsson

Illustration: Astrid Haugland

Granskare: David Matscheck och Nils-Göran Olve

Torsdag

Allan Pettersson fick kämpa innan han slog igenom 1968

Varje konsert i årets festival inleds med ett stycke för violin och piano av **Fritz Kreisler**, för denna kväll hans **Viennese Rhapsodic Fantasetta** från 1948. Läs mer om Fritz Kreisler i Jan Silverudds kommentarer till lördagens konsert på sidorna 15-16.

Allan Pettersson var länge marginaliserad av musikparnassen. Han kom från enkla förhållanden och hade det kårt under stora delar av sitt liv, och led av depressioner. "Mitt material är mitt liv, det välsignade, det förbannade", sade han om sitt skapande, där ofta hans livssituation speglades. En svår ledgångsreumatism som begynte redan på 1950-talet gjorde inte tillvaron bättre. Pettersson fick vänta till 1968 för att slå igenom på bredare front, då hans sjunde symfoni uruppfördes av Stockholmsfilharmonikerna och Antal Doráti.

Doráti spelade senare in även Petterssons tionde symfoni och orkestreerade åtta av Barfotasångerna, som finns på skiva med Erik Saedén och orkestern. Sjuan var avsedd att framföras på en USA-turné 1975 men då hade Doráti slutat som chefsdirigent och Gennady Rozhdestvensky nyligen tillträtt. Han strök symfonin från konsertprogrammet vilket ledde till en debatt om orkestrars ansvar att föra samtida svensk musik ut i världen. Pettersson tog mycket illa vid sig för detta och utfärdade ett spelförbud för Filharmonikerna gällande hela sin produktion. Efter ett år av medling drog han dock tillbaka förbudet.

De 24 **Barfotasångerna** är ett tidigt verk av tonsättaren. Tillsammans med Sex sånger för röst och piano är det de enda solosånger han skrev. Till Barfotasångerna skrev han egna dikter; en aning i Nils Ferlin-stil antyder somliga, dock för musiken snarare tankarna till Ture Rangström än Lillebror Söderlundh. Pettersson gjorde vissa citat ur dessa sånger i sina symfoniska verk, vilka ju sedermera blev hans hemmaarena.

Grażyn Bacewicz föddes i Łódź i en litauisk uppväxtmiljö, Hennes far, som insisterade på att alla hans fyra barn skulle studera såväl piano som fiol, ändrade sitt efternamn från Bacevičius till det mer polskt

klingande Bacewicz. Grażyna skrev sitt första verk vid tretton års ålder och efter examen på Warszawa-konservatoriet 1932 studerade hon för Nadia Boulanger vid École Normale de Musique i Paris. Hon var sedan konsertmästare vid Polska radioorkestern 1936 – 1938. Under hela trettioalet uppträdde hon som violinist parallellt med komponerandet.

Efter att under andra världskriget ha tvingats lämna det Warszawa hon flyttat till med sin familj, hamnade hon åter i sin födelsestad Łódź för en tjänst som professor vid Statliga Musikkonservatoriet där. Bacewicz fortsatte också att komponera trots att det nu skedde i ett kulturellt ansträngt klimat under kommunistisk överhöghet, och hennes internationella renommé ökade. Dock var det under Stalins levnad (han dog 1953) svårt att få flera av verken uppförda. Efter en bilolycka där hon skadades ganska allvarligt, tvingades hon att till hundra procent ägna sig åt komponerandet. Hon kommenterade sin situation som tonsättare sålunda: ”Jag tror inte på inspiration; för mig är att komponera som att skulptera i sten snarare än att sätta ljuden av min fantasi på papper”.

Kathrin Lorenzen, med Oskar Ekberg vid flygeln, framför denna festivalkväll tre sånger:

Dzwon i dzwonki (text: Adam Mickiewicz) Klockor och småklockor), **Boli mnie glowa** (tonsättarens egen text Jag har ont i huvudet) och **Srocзка** (text: Trad. från Krakow Lilla skata). Se separat textblad för sånginnehåll och översättningar.

Av Bacewicz får vi även höra den första av hennes två **pianokvintetter**. För uruppförandet i Kraków 1952 stod hennes bror Kiejstut tillsammans med Kraków-kvartetten.

Kvällens konsert avslutas med två verk av **Robert Schumann**. Då inre och yttre exil är denna festivals teman ägnar vi ett avsnitt åt hans mentala hälsa, vilken slutligen orsakade hans död. De första dokumenterade tecknen visade sig år 1833, då Schumann var tjugotre år gammal. Såväl hans bror som hans svägerska avled det året, vilket gav honom anfall av ångest. Hans omvittnat labila läggning fick hans käresta Clara Wiecks far, tillika hans pianolärare, att i det längsta förvägra dem äktenskap. Robert friade första gången år 1835, men först 1840 blev den berömda pianisten och kulturnavet Clara hans hustru (fortfarande utan svärfaderns medgivande).

Efter några mycket produktiva kompositörsår i början av 1840-talet och en kortare tid som lärare vid det av Felix Mendelssohn startade

konserveriet i Leipzig, följt av en konsertresa till Ryssland, var Schumann klart överansträngd och drabbades av återkommande svimningsanfall. Clara fick sköta familjeförsörjningen.

Under senare delen av 1840-talet gjorde Robert två förnyade försök att arbeta; först som ledare för manskörsföreningen Liedertafel i Dresden, och strax därefter grundande en annan sångarförening. 1850 kallades han till tjänsten som stadens musikdirektör i Düsseldorf, men denna verksamhet fick han snart avbryta på grund av försämrad psykisk hälsa. I februari 1854 utbröt så fullt utvecklad sinnessjukdom, och efter att Schumann kastat sig i Rhen för att ta livet av sig, intogs han på ett hospital vid Bonn. Efter två år där avled tonsättaren.

Det sista verk Robert Schumann skrev innan han togs in var det första av aftonens två Schumann-verk, **Geistervariationen** (Spök- eller Gastvariationer), eller mer formellt Tema och variationer i Ess-dur. Vid denna tid ansåg sig Schumann (enligt anteckningar från hans dåvarande förläggare) omgiven av andar – såväl onda som goda – vilka spelade för honom. De erbjöd honom såväl "helt underbara uppenbarelser" som hot om att skicka honom till helvetet. Den 17:e eller 18:e februari 1854 sade sig Schumann ha fått ett tema dikterat av en änglaröst, vilket han skrev ner och gjorde några variationer på. Tio dagar senare kastade han sig i Rhen, men fiskades upp och räddades. Efter självmordsförsöket förfärdigade han Geistervariationerna och sände dem till sin hustru, som då på läkarinrådan lämnat honom kvällen innan.

Slutligen framförs hans **pianokvartett**, skriven 1842, samma år som hans pianokvintett; ett år med intensiv kammarmusikproduktion. Kvartetten färdigställdes bara några veckor efter pianokvintetten. Den dedicerades till den ryske cellisten och impressarion greve Mathieu Wielhorsky, men det var hustrun Clara som Robert hade i tankarna när han skrev den. Clara medverkade också vid dess första, privata framförande året efter, och hon skrev i sin dagbok "ett vackert verk, så ungdomligt och fräscht, som vore det hans första". Schumann reviderade verket detta år, och den slutliga kvartetten fick sin urpremiär på Gewandhaus i Leipzig, även denna gång med Clara vid flygeln. Längre trodde man att detta var Schumanns enda pianokvartett, men 1979 publicerades en kvartett skriven redan 1829, i c-moll. Detta verk lät dock Robert Schumann aldrig publicera.

Christer Wikmark

”Weinberg förmodligen den bästa tonsättare som du inte hört talas”

Mieczyslaw Weinberg (1919–1996), i födelseattesten Mojsze Wajnberg, föddes i Warszawa där båda föräldrarna arbetade vid en judisk teater. Han avslutade sina pianiststudier vid konservatoriet 1939, för att kort därefter fly den tyska ockupationen av Warszawa genom att bege sig österut. Efter ett par års studier vid konservatoriet i Minsk kom Tysklands invasion av Sovjetunionen och flykten fortsatte till Tasjkent, där han fick en tjänst vid Uzbekistans nationalopera. Där kom han genom kompositören Israel Finkelstein i kontakt med Sjostakovitj, som blev mycket imponerad av Weinbergs första symfoni och en livslång vänskap uppstod. Snart kom en officiell inbjudan till Moskva, dit Weinberg flyttade och blev kvar under resten av sitt liv.

Weinbergs tonspråk påminner inte sällan om Sjostakovitj. Men påverkan gick också åt andra hållet, och Weinberg främjade Sjostakovitjs intresse för judiska influenser som finns i flera av hans verk. Under 1960-talet nådde Weinberg vissa framgångar som tonsättare i Sovjet, men det är först från och med 1990-talet som hans musik fått internationellt erkännande, till en början genom stöd av en svensk vän vid namn Tommy Persson. Intresset för att återupptäcka hans musik har fortsatt på senare år med ett flertal böcker och skivinspelningar. I BBCs serie “Composer of the Week” kallades Weinberg ”den bästa kompositör du förmodligen aldrig hört talas om”.

I stråkktrion op. 48 från 1950 blandas gammalt och nytt, Klezmer-influenser och moldaviska folkmelodier med fugateknik och posttonal harmonik. Det är inte känt om verket uruppfördes offentligt när det skrevs, men sannolikt inte, då det förblev opublicerat fram till 2007. Kort efter att ha färdigställt stycket arresterades Weinberg av KGB för "sionistisk verksamhet" och släpptes inte förrän Sjostakovitj ingrep för hans räkning.

Hugo Wolf (1860–1903) föddes i Windischgrätz, då en del av kejsardömet Österrike, nu Slovenj Gradec i Slovenien. Modern hade delvis slovenskt ursprung. Han var musikaliskt underbarn och undervisades

först av sin far som var amatörmusiker. Största delen av sitt korta livtillbringade han i Wien, där han studerade ett par år på konservatoriet innan han relegerades på grund av bristande disciplin. Undervisning passade inte hans temperament, en kort period som kapellmästare i Salzburg slutade också i nederlag. Tack vare hjälpsamma och förstående vänner kunde han ändå hanka sig fram som fri musiker och skribent i Wien, där han också blev bekant med den jämnårige Gustav Mahler. Efter att ha lyckats ge ut ett par häften med lieder ägnade han sig huvudsakligen åt komposition. Under vissa perioder var han oerhört produktiv; största delen av hans lieder tillkom åren 1888–1891. Ofta skrev Wolf i skov: under dessa år först 53 Mörike-sånger och därefter 51 Goethe-sånger och sedan under ett halvår de 44 sångerna i Spanska sångboken när han hittat en volym tyska versioner av dikterna. Men han hade smittats av syfilis som ung och led av återkommande depressioner. 1897 blev han allvarligt psykiskt sjuk och hävdade att han blivit utnämnd till chef för operan i Wien. Sista åren inletterades han och tynade bort.

Wolf var en stor Wagnerbeundrare och fullbordade 1895 en opera: *Der Corregidor* över samma berättelse som Manuel de Fallas balett *Den trekantiga hatten*. Där återanvände han två av sina spanska sånger. Men det är med sina ca 300 sånger som han skrivit in sig i musikhistorien. I likhet med Schumann krävde han poesi av högsta klass för sina tonsättningar. Hans tonspråk är högst personligt och han var mycket lyhörd för den poetiska förlagan. Liksom hos Wagner är sångstämman mer deklamatorisk än melodisk och pianostämman bidrar med en emellanåt närmast symfonisk helhet och uppvisar en stor rikedom av harmonik och dynamik.

I kvällens program ingår fyra sånger ur **Italienisches Liederbuch** (1891; 1896), vars koncentration följer diktförlagornas knapphet, två sånger ur **Spanisches Liederbuch** samt två sånger till text av Goethe respektive Mörike.

I ett kyrktorn i Polička, en stad i Böhmen nära gränsen till Mähren, föddes **Bohuslav Martinů** (1890–1959). Hans far var skomakare men arbetade också som kyrkvaktmästare och brandvakt och för detta fick familjen bo i tornvåningen. Som liten pojke var Bohuslav sjuklig och fick ofta bäras uppför alla trappstegen. I skolan var han blyg men som violinist utmärkte han sig och 1906 lämnade han landsbygden för att börja studera vid Prags konser-

vatorium. Han kom till Paris 1923 på ett stipendium. Där mötte han tidens strömningar och blev mycket förtjust i Stravinskij. På grund av en kantat som hyllade de tjeckiska frivilliga som stred i den franska armén blev han svartlistad av nazisterna och flydde till USA 1941. På 1950-talet återvände han till Europa och slog sig slutligen ner i Schweiz.

Som tonsättare var han mycket produktiv och skrev mer än 400 kompositioner. Martinůs musik har starka influenser från fransk postimpressionism och nyklassicism. I den första pianokvartetten från 1942 kan både jazz och böhmisk folkmusik anas i yttersatserna, som ramar in den mer inåtvända mellansatsen där pianot kommer in först senare.

Franz Schmidt (1874–1939) föddes i Pozsony/Pressburg i den ungerska delen av Österrike-Ungern, nuvarande Bratislava. 1888 flyttade familjen till Wien, bara 60 km bort. Franz studerade vid konservatoriet och var cellist i Wienerfilharmonikerna där han spelade fram till 1914, ofta under Gustav Mahlers ledning. Som tonsättare nådde han ryktbarhet vid 1800-talets slut. Han utvecklade den Wienklassiska/romantiska traditionen från Schubert, Brahms och Bruckner men med vissa influenser från Mahler och Schönberg. I hans stil finns en ovanlig kombination av lyrik och kontrapunktik. Hans kanske mest kända verk är oratoriet *Das Buch mit sieben Siegeln* med text ur Uppenbarelseboken.

Schmidts eftermäle har solkats av ett mer eller mindre påtvingat samarbete med nazister efter Österrikes Anschluss 1938. Vänner och kollegor har dock intygat att han inte hyste några antisemitiska åsikter men att han var politiskt naiv.

Kvintetten i B-dur för piano vänster hand, klarinett och stråktrio från 1932 är den andra av hans tre kvintetter för pianisten Paul Wittgenstein som förlorat sin högra hand under första världskriget. Den skrevs kort efter Schmidts vuxna dötters plötsliga död, som tog honom mycket hårt. Kvintetterna hörs ofta omarbetade för två händer av Friedrich Wührer, en känd wiensk pianist och yngre vän till Schmidt.

Johan Bexelius

Lördag

Schulhoff fick beröm av dåtidens storheter - glömdes sedan bort

Erwin Schulhoff (1894 – 1942) föddes i Prag men räknas som en österrikisk-tjeckisk tonsättare med judisk bakgrund. Som tioåring på Prag-konservatoriet studerade han piano och komposition och blev uppmärksammas av Antonín Dvořák. Han studerade sedan i Wien, Leipzig och Köln för flera av den tidens stora, som Claude Debussy och Max Reger, och vann flera priser. Under första världskriget blev han sårad och tillfångatagen. Schulhoff kom i ropet och uppskattades av både publik och kritiker. Han gav sig som en av de första i Europa i kast med jazzmusik och var inte rädd för att använda humor i sin musik. Lyssna gärna på hans vackra Bassnachtigall för kontrafagott, vilken gör sitt bästa för att återge fåglalåt.

Efter några år i Tyskland blev han 1929 anställd på Prag-konservatoriet. Det blev jazzoratorier och så på 30-talet en del musik inspirerad av kommunismen som ett oratorium 1932 om det kommunistiska manifestet, föga uppskattat av de styrande i Tjeckoslovakien. 1939 invaderades Tjeckoslovakien av Tyskland och Schulhoff försökte fortsätta jobba under taget namn. 1941 när han äntligen fått godkänt från Sovjet att få flytta dit startade tyskarna sin invasion av Sovjet och Schulhoff greps och internerades på Wülzburg-fängelset i Weissenburg i Bayern där han 1942 avled i TBC. Nu finns alltmer av hans musik utgiven i kritiska utgåvor, som **sångerna**. Tre av dessa, med fiol, får vi höra i kväll. Det är uttrycksfull musik som blandar modernt och romantik. Där finns bland annat en 20 år gammal inspelning med Magdalena Kozena, för den som vill lyssna igen.

Fritz Kreisler (1875 – 1962) föddes för 150 år sedan i Wien och var av judisk börd men döptes som tolvåring, kanske för att mamman var katolik, kanske för att 'passa in'. Han studerade violin och komposition på Wien-konservatoriet för bland andra Anton Bruckner och sedan i Paris för Jules Massenet och Léo Delibes och violin för Wieniawski-eleven Lambert Massart, fram till 1887. I konkurrens med ett fyrtiotal,

tjugo år och äldre, tog han som tolvåring examen i Paris med guldmedalj och förstapris. Året därpå åkte han på turné i USA.

Väl åter i Wien blev han nekad en plats i Wienerfilharmonikerna fast han då var hela fjorton år. Kreisler lade då musiken på hyllan för att studera medicin, men han började efter en tid spela violin igen. 1899 var han solist med Berlinerfilharmonikerna under Arthur Nikisch och blev så ett namn. 1910 uruppförde han en av honom beställd och till honom också tillägnad violinkonsert av Edward Elgar. Efter att ha blivit sårad i den österrikiska armén under första världskriget blev han befriad från tjänst och drog till USA 1914. Tio år senare blev det Berlin och efter Österrikes Anschluss 1938 Paris, innan krigsutbrottet fick honom att permanent flytta till USA och där bli medborgare 1943.

Kreisler kom att påverka generationer av violinister med sin fina ton och värme. Den amerikanske violinisten Josef Gingold, som hade elever som Gil Shaham, Joshua Bell och Leonidas Kavakos, skrev så här:

Joshua Bell gick i Kreisler fotspår.

"Hans ton var förtrollande; hans övergripande behärskning av greppbrädan, hans skarpa rytmiska puls, hans charm och stora musikalitet kommer att leva för evigt i vårt minne... När han gjorde entré krävde hans majestätiska uppträdande uppmärksamhet redan innan han spelat en enda ton. Men när han väl satte fiolen under hakan förvandlades han helt. En säkerhet, blygsamhet och ödmjukhet uppvisades när han tycktes säga: "Jag skulle gärna vilja spela för dig."

Kreisler skrev också en hel del musik, mest med fiolen i centrum men också operetter och filmmusik. Många av sina stycken för fiol och piano påstod först Kreisler var skrivna av för de flesta tämligen okända tonsättare, som Dittersdorf, Pugnani och Porpora. 1935 avslöjade han luren-drejeriet och försvarade sig mot arga kritiker med att de redan hade berömt kompositionerna och att "Namnet ändras men värdet består".

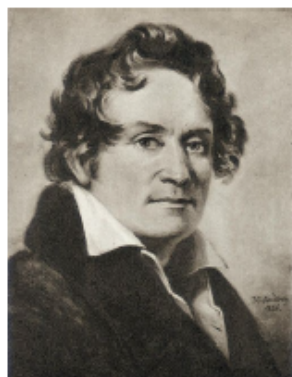
Hans enda stråkkvartett är ett undantag i verklistan. Den tillkom troligen 1919 och uruppfördes samma år i New York av Letz-kvartetten. Den är både allvarlig och lekfull och griper tillbaka till hans wienska rötter

och ett Wien som inte längre fanns. Här hittar vi såväl ett både underhållande och dramatiskt scherzo som en innerlig romans. Finalen börjar med att försteviolinisten lite spefult (schalkhaft) spelar tre utdragna toner som hoppar upp till varandra som en champagnekork på väg upp och slutar enkelt med spelinstruktionen "som ett avlägset minne". Både scherzot och finalen finns också i versioner för fiol & piano.

Bernhard Henrik Crusell (1775 – 1838) är kvällens andra jubilar. Han föddes den 15 oktober för 250 år sedan i Uusikaupunki eller Nystad i Finland som då ännu var en del av Sverige. Pappa var en fattig bokbindare och hade inte råd att låta Bernhard gå i skola. Som fyraåring smet han hemifrån för att lyssna på grannen som spelade flöjt. När familjen några år senare flyttat till Nurmijärvi träffade han Henrik Westberg, som i utbyte mot att Bernhard lärde honom läsa och skriva lärde Crusell spela klarinett. Kapten Armfelt uppmärksammade Crusell och lät honom gå i skola. Han kunde snart också på klarinett ta ut de melodier han hörde fru Armfelt spela på klaver. Som tolvåring blev han volontär-musiker på fästningen Sveaborg och hade major Olof Wallenstjerna som sin förmyndare. Där fick han lära sig franska, goda manér och senare också lite finska som skeppsgosse under kriget 1788. Tre år senare följde han med Wallenstjerna till Stockholm och två år senare blev han medlem i Kungl. Hovkapellet. Musikdirektör abbé Vogler, som bland sina elever räknade Kraus liksom senare Meyerbeer och Weber, gav honom lektioner i komposition.

1795 började Crusell också framträda som solist men inte förrän 1798 fick han fara i väg och gå för klarinettisten Franz Tausch i Berlin. Klarinetten var under slutet av 1700-talet en nyhet som precis tagit sig in i finrummet och den var ännu inte självskriven i orkestern. Crusell gav sig på allt det svåraste som konserter av Peter von Winter, Franz Krommer och förstås, tycker vi, Mozart. Väl hemkommen blev bokbindarsonen 1801 invald i Kungl. Musikaliska akademien. Samma år spelar han i Helsingfors och Åbo och det blir enda gången han återvänder till Finland. Två år senare fick han tillbringa dryga sex månader i Paris. Det blev kompositionsstudier för François Gossec och han umgicks med tonsättarna Cherubini och Auber och klarinettisten Lefèvre. Crusell framträdde 1804 med sina egna variationer över supvisan

Goda gosse, glaset töm, för klarinett och orkester. 1808 uruppfördes hans i samtiden mest spelade verk, sinfonia concertante för klarinett, horn, fagott och orkester. 1811 fick Crusell lov att resa till Leipzig och fick där sin musik förlagd av det som blev förlaget C. F. Peters. Han träffade i Dresden instrumentmakaren Heinrich Grenser och beställde flera av hans ny-skapande klarinetter. (Några finns kvar att se på Musikmuséet i Stockholm.) 1818 utnämndes Crusell till ledare för militärmusiken i Linköping och tjänstgjorde under nitton somrar där, fram till 1836.

1822 blev Crusell nervsjuk (vi kanske skulle säga överansträngd) och han kunde inte spela på ett par år. Han for till hälsobrunnarna i Karlsbad med sin vän Jöns Jacob Berzelius (ja, han med parken vid Berns salonger). Han var på salong hos Mendelssohns och han träffade Weber som ”sade en hop artigheter över mina kompositioner” och han studerade moderna blåsorkestrar och ventilinstrument, kunskap som han tog med sig till Linköping. 1824 fick han i uppdrag att skriva ”en Theaterpies” och det blev sångspelet Den lilla slavinnan som spelades hela 34 gånger. Arbetet med den var något som också ryckte upp Crusell. 1838 får han Svenska Akademiens stora pris (guldmedalj) för sina operaöversättningar och sånger, inte minst efter Esaias Tegnér’s Frithiofs saga.

Sedan föll han i glömska som mindre intressant för romantikerna. Texttrader som Figaros ”Säg farväl, lilla fjärl, till nöjen” levde dock kvar nästan in i våra dagar – det var Crusell som översatte Mozarts opera inför dess svenska premiär. Först andra halvan av 1900-talet

började vi återupptäcka hans klassicistiska musik för klarinett: De tre klarinettkonserterna och tre klarinettkvartetterna. I afton får vi höra hans **klarinettkvartett nr 3 D-dur**, troligen tillkommen 1823 eller något tidigare och man tror verket inspirerats av Webers klarinettkvintett. De praktfulla, lätt militära yttersatserna (verket är tillägnat general Gustaf Carl Fredrik Löwenhielm) kontrasterar mot ett lyriskt largo och en studsande menuett.

Bernhard Crusell

Konzert für Klarinette
und Orchester op. 11
Ausgabe für Klarinette und Klavier

Concerto for Clarinet
and Orchestra Op. 11
Edition for clarinet and piano

Erik Satie (1866 – 1925) är kvällens tredje jubilar. Satie bodde från och med 1887 i Montmartre, skrev musik och fick till brödfödan som kabaréplanist på Chat Noir och Auberge du Clou. Hans musik var dels kabarémusik som *Je te veux* (som han senare inte vill kännas vid) men också stillsam musik som andas inspiration från gregoriansk musik men annars inte liknar något. Nu tillkom sånger som de lugna **Trois Mélodies** och pianoverk som **Gymnopédierna** (1888) och **Gnossienerna** (1890 – 93) samt *Vexations* (ca 1893) – ett kortare stycke som dock kan repeteras 840 gånger vilket tar ca 24 timmar.

Man kan dela in Saties vuxna liv i tre klädperioder. I sin första klädperiod bar han en fotsid långrock, lik en kaftan och såg nästan ut som en präst. Ja, han startade till och med en egen kyrka med enbart sig själv som medlem. Han hade oftast ont om pengar och fick leva enkelt.

Han hade hundra näsdukar och blev upprörd om en fattades. Han åt bara saker som var vita av princip. Ja, eller så hittade han på lite. Eriks lil-lasyster Olga försökte förstå sig på sin bror men ska också ha sagt: "Tbland tror jag inte Erik är riktigt klok."

1895 ärvde Erik Satie en summa pengar och lät då sy upp sju likadana gråa sammetskostymer. En för varje dag i veckan, i sju år. I detta sin andra klädperiod kallades han för "sammets-gentlemen". 1902 hörde Satie Debussys opera *Pelléas et Mélisande* och han omvärderade sin egen musik. Mot Debussys råd satte sig Satie som mogen 39-åring i skolbänken på Schola Cantorum för att förbättra sin teknik och tog där examen efter sju år.

De flesta vänner utom några få, som Darius Milhaud, sade Satie upp bekantskapen med, gärna på grund av småsaker och missförstånd. Från de första tillskyndarna som Ravel och Debussy, över tonsättargruppen Les Six, med Poulenc, Tailleferre och just undantaget Milhaud till Arcueil-skolan med Henri Sauguet så slutade det ofta tvärt. Det var 1911 som blev en verklig vändpunkt i Saties liv, då beundrarna Ravel och Debussy spelade och orkestrerade musik av honom och visade upp en föregångare som INTE apade efter Wagner. Det skapade efterfrågan och han kunde ge upp slitet som kabaréplanist.

Satie var så en etablerad tonsättare och 1920 hade man hel festival kring hans musik på Salle Érard i Paris. Samma år tillkom hans fyra

sånger (4 *Petites mélodies*) som inleds med en elegi med text av de Lamartine. Debussy var under många år Saties bästa vän men de hade blivit ovänner mot slutet av Debussys liv och Satie hade sagt upp bekantskapen och inte ens gått på begravningen. Man kan i elegin höra Saties saknad. Den skrevs från början till en Tombeau de Debussy. Satie var nu också efterfrågad av många tidningar som skriftställare, så han fick in pengar men slösade bort dem och lånade ut till vänner och behövande.

Kvällens lilla sångcykel, *Ludions* (ung. Kartesisiska dykare, en sorts vetenskaplig leksak för att demonstrera principerna för flytkraft och tryck), tillkom 1923 för att en greve behövde musik på en bal. Satie tog några nya texter av sin gode vän, poeten och absurdisten Léon-Paul Fargue. Den första sången är en "sorgehymn" till poetens vita råtta som dog när han var tio år och den sista är en hyllning till Fargues feta katt Potasson som Satie har tonsatt som en parodi på kabaretmusik. Man missade att i programhäftet nämna poeten och så blev Satie en vän färre.

I slutet av sitt liv blev Satie kommunist men klädde sig som bourgeoisien prydligt i svart kostym med stjärkkrage inunder och sedan bowlerhatt, bärande på ett hopfällt paraply. Han hade alltid med sig en hammare för självförsvar. Erik Satie avled i skrumplever för hundra år sedan, 1 juli kl 20.00. Han bodde då sedan 1898 i sin överfyllda lilla lägenhet i Parisförorten Arcueil. Ingen, inte ens hans vänner hade varit där sedan inflyttningen (bara hundar från gatan var välkomna). I hemmet hade Satie vält ett piano ovanpå ett annat piano och i det förra hittade vännerna, när de röjde, en mängd noter man hade trott var förlorade.

Vi hör till slut ett av få kammar-musikverk av Erik Satie; hans *Choses vues à droite et à gauche* (sans lunettes) (Saker sedda från höger till vänster (utan glasögon)), för violin och piano. Satie passar på att driva lite med sina formbundna lärare på Schola Cantorum med en koral, en fuga och en musiklös fantasi. (Där finns en oanvänd fjärdesats som uruppfördes 1987.)

Erich Wolfgang Korngold (1897-1957) var ett av musikhistoriens mest begåvade underbarn och heter förstås Wolfgang efter Mozart. (Pappa Julius var ett Mozart-fan.) Som 11-åring gjorde hans balett Snögubben knallsuccé i Wien även om många undrade om inte Julius hjälpt till. Som trettonåring får han sin andra pianosonat spelad runt hela Europa av Artur Schnabel. Som nittonåring tillkommer enaktsoperorna *Violanta* och *Polykrates ring* och han är 23 år gammal när han skriver mästerverket operan *Die tote Stadt* (Den döda staden).

Han jobbade under 20-talet mycket med att bearbeta Johann Strauss' och andras operetter samtidigt som han undervisade på Wiens statsakademi. Regissören Max Reinhardt såg hans dramatiska potential och lockade med Hollywood. Med den spirande nazismen som förbjöd hans musik eftersom han var jude accepterade han erbjudandet. Han kom att räknas som en av de ledande filmmusiktonsättarna under 1900-talet och skrev musik till totalt 16 Hollywood-filmer. Han kallade det för att skriva "opera utan sång" och använde ledmotivsteknik fullt ut. Det blev 1935 musik till Errol Flynn-filmen *Kapten Blod* och året därpå fick Korngold sin första Oscarstatyett för bästa filmmusik för Äventyraren *Anthony Adverse* och 1938 en andra statyett för *Robin Hoods äventyr*. Samma år blev Anschluss verklighet när Österrike tvångsanslöt till Tyskland. Korngolds hem i Wien konfiskerades. Korngold blev kvar i USA och blev medborgare 1943. "Vi tänkte att vi var wienare; Hitler förvandlade oss till judar."

Kvällens avslutning av det ordinarie programmet blir hans **Svit för två violiner, cello och piano vänster hand**, skriven 1930 för den efter första världskriget enarmade pianisten Paul Wittgenstein. Wittgenstein blev mäktigt imponerad av Korngolds pianokonsert för vänster hand och beställde detta andra verk av honom sju år senare. Det är överflödande senromantisk musik men med blickar bakåt mot Bach och Beethoven. I den första satsens preludium & fuga får pianisten visa upp sig och spelar nästan hela preludiet själv. Mittensatsen är en grotesk, en sorts scherzo med mycket kromatik. Den mer innerliga Lied kontrasterar (temat är från hans sång *Was du mir bist?*) och verket avslutas med en final där Korngold kombinerar rondo- och variationsform på det mest konstfulla sätt och inte sparar på krutet. Han låter Lied-temat komma tillbaka i cellon innan verket avslutas.

Jan Silverudd

Söndag

Kanonskada fick pianisten Hägg att komponera i stället för att spela

När Fritz Kreisler skrev sin *Romans* för violin och piano 1910, så var han redan känd som virtuos och fick samma år uppdraget att uruppföra Edward Elgars violinkonsert. Melodin påminner om de salongsstycken som var populära under denna tid. Elgars "*Salut d'amour*" är ett annat känt exempel.

Femton år tidigare stod Wilhelm på Stockholms centralstation och väntade. Hans blick sökte efter brodern, som han inte hade sett på många år och som nu skulle komma med nattåget söderifrån: **Jacob Adolf Hägg**, född 1850 i Östergarns socken på Gotland. Jacob väckte tidigt uppmärksamhet som skicklig pianist och framträdde vid offentliga konserter, gärna med egna kompositioner. Som tjugoåring fick han stipendium och studerade bl a i den sk Leipzig-skolan, för Niels W Gade. En fin tid, trots vissa "nervproblem", som det hette på den tiden, kanske utlösta av en hjärninflammation.

I Sverige gjorde Hägg kanonexercis och skadade under en vapenövning sina fingrar. Efter hand krökte de sig alltmer och till slut kunde han inte längre försörja sig som pianist och pianolärare. En utväg ur krisen var att söka sig till religionen, där han blev frälst. I en frireligiös församling träffade han sin blivande hustru, som han fick en son med - men någon förståelse för sitt komponerande fick han inte - det var syndigt. Krisen för Häggs sköra sinne blev akut - han togs in på hospitalet. Uppgifter från sjukhuset visar att han under denna tid arbetade envist med sitt pianospel, för att återvinna så mycket som möjligt av sin tidigare förmåga.

Det var en starkare man med framtidshopp som mötte brodern Wilhelm i Stockholm. Under de fyra år som Hägg kom att stanna i Wilhelms hem i Hedvigsfors, plockade han fram sin stora samling av kompositioner från ungdomsåren, däribland en cellosonat från 1871. Den uruppfördes den 8 januari 1872 i Tonkünstlerverein, Dresden, av tonsättaren på piano och cellisten Friedrich Grützmacher, som fick sonaten tillägnad sig. Den räknas som ett av Häggs allra främsta verk. Sonaten har

tre satser med en temperamentsfull och bitvis stormande första sats, som följs av en andra, där pianot leker under den sjungande elegiska cellon, medan den sista satsen är full av ungdomlig och livsbejakande glädje.

Från svenskt 1800-tal till ödesåret 1938, när den nazityska armén i oktober ockuperade Sudetlandet i Tjeckoslovakien; i söder låg enklaven Brno, som också hade en stor tysk befolkning. Staden sågs i det gamla Österrike som en förort till Wien och folkgrupperna levde i århundraden sida vid sida. Där bodde också den judiske skriftställaren och kompositören **Pavel Haas**, favoritelev till den moderna tjeckiska musikens förgrundsgestalt och ledare för stadens musikkonservatorium - Leoš Janáček.

Inflytandet från läraren Janáček kan inte överskattas. Hans dramatiska intensitet spelade en stor roll för Haas' konstnärliga temperament, men också användningen av korta motiv och bruket av mähriska musikaliska element. Haas utvecklade också en egen metod för modal komposition och rytmisk skiktning av strukturer, ett direkt arv från Janáček. Inspirerad av samtidens experimentlusta blandade han också gärna en neoklassisk stil med hebreisk sång och jazzbaserade inslag.

Men 1938 tornade mörka moln upp sig. Haas insåg snabbt stundens allvar och sökte efter flyktvägar: en lärarplats vid det nyöppnade konservatoriet i Teheran och inresevisum till Sovjetunionen, England och USA, men misslyckades överallt. Han tvingades kvar i landet och såg med stigande oro hur det politiska läget förvärrades. I januari 1939 sändes Haas kompositioner i radio för sista gången. Den 15 mars samma år ockuperades resten av Tjeckoslovakien. Hastigt och i förtvivlan reste familjen till

Prag, men insåg nu att alla flyktvägar var spärrade. De återvände till Brno dagen därpå.

Denna dramatiska tid påverkade Haas djupt. Efter den misslyckade flykten undan nazisterna började han skriva på sin oboesvit i tre satser, som fick sin kontrast i från två sorgliga hymner: den husitiska sången från 1400-talet, "Ktož jsú Boží bojovníci", 'Ni som är Guds krigare' och "Svatováclavský chorál", 'Den helige Wenzel av Böhmens hymn', som Haas också citerade i flera andra verk. 1941 deporterades Pavel Haas till Theresienstadt. En svår tid med depression och skrivkramp, som han så småningom lyckades övervinna, tack vare dirigenten Karel Ančerl. Haas deltog i musikverksamheten under åren

och syns 1944 i nazisternas tillrättalagda propagandafilm om Theresienstadt. Den 16 oktober 1944 deporterades Pavel Haas med den så kallade "konstnärstransporten" till Auschwitz, där han mördades dagen därpå. Sviten hittades senare och publicerades 1962.

Samma år skrev **Francis Poulenc** sin sonat för oboe och piano, som skulle bli hans sista verk, tillägnat Sergej Prokofjev. Poulenc och Prokofjev var stora musikpersonligheter i Paris under 1920-talet, men de företrädde olika stilar och hade olika musikaliska rötter. Prokofjev var en del av det exilryska avantgardet, medan Poulenc var med i gruppen "Les Six", som präglades av en annan, mer harmonisk och lyrisk stil. Poulencs musik djupnade under de sista åren av hans liv, med verk som operan Karmelitsystrarna, körverket Gloria och klarnettsonaten. I sonaten för oboe och piano känner man igen gesterna och tonspråket pendlar mellan lätt elegans och melankoli.

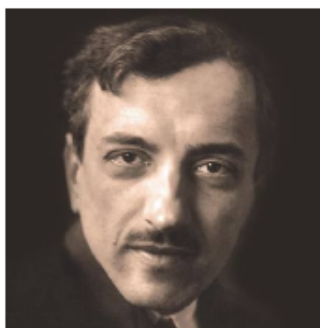

Melankoli och romantisk sötma var **Sergei Bortkiewicz**s signa. Han föddes i Charkiv i nuvarande Ukraina i en polsk-belarusisk adelsfamilj. Studerade komposition för Anatolij Ljadov vid Sankt Petersburgs konservatorium, innan han flyttade till Leipzig och gifte sig. Efter tio framgångsrika år i Tyskland bröt första världskriget ut och Bortkiewicz måste återvända till Charkiv, men bara efter några år tvingade ryska revolutionen och inbördeskriget honom att fly till Österrike via Konstantinopel, Belgrad och Sofia. I Wien bodde han sedan i resten av sitt liv. Bortkiewicz beundrade Rachmaninov, inspirerades av Chopin, Liszt och den tidige Skrjabin, men vände sig emot påståendet, att det starka inflytandet från Tjajkovskij skulle göra honom till epigon. Han menade att romantiken inte var ett intellektuellt ställningstagande för honom, 'utan är uttrycket för mitt djupaste sinne och min själ.' **Elegin i Ciss-dur för cello och piano** är ursprungligen skriven för piano och trycktes 1931.

En annan ukrainare som hamnade mitt i kriget var **Borys Ljatosjynskij**. När tyska trupper 1941 hastigt närmade sig Kyjiv, på ryska kallad Kiev, arbetade han effektivt för att rädda så mycket han kunde av musikkulturen från de anstormande trupperna. Han gjorde allt han kunde för Ukraina. Ljatosjynskij föddes 1895 i den ukrainska staden Zjytomir, som då var en del av det ryska imperiet. Efter att ha studerat piano och violin, flyttade han till Kyjiv och började studera komposition för Rejnhold Glière på konservatoriet. Efter examen

undervisade han utövande musiker där i musikteori och ledde sedan mycket uppskattade kompositionsklasser.

Ljatosjynskyjs tidigaste kompositioner var romantiska och lyriska i stilen, tills Alexander Skrjabin avancerade tonspråk öppnade hans ögon. Skrjabin förde den unge ukrainaren mot avantgardet under 1920-talet och hans tonalitet till gränsen, bortom Skrjabin impressionistiska stil. 1926 kom ett centralt påbud om att kompositörerna måste börja använda folk-musik i sina verk, vilket Ljatosjynskyj elegant löste genom att börja filtrera in en ukrainsk folkmusikton. Som många i Sovjetunionens hårdnande klimat övergav han så småningom de mer djärva tongångarna till förmån för en anpassad folkloristisk stil, dock utan att tappa sin identitet.

Under 30-talet delade han sitt arbete mellan Moskva och Kyjiv, som professor, eftertraktad dirigent och musikvetare, komponerade orkester-musik och för film, men förväntades också vara en viktig administratör, vilket skulle visa sig komma till stor nytta under det kommande kriget. Det tyska angreppet 1941 skakade om hela samhället, som fick chans att visa sin organisatoriska styrka. Mellan 1941 och 1943 flyttades många fakulteter vid Moskvas konservatorium till Saratov, en stad nära den ryska floden Volga. Under denna tid etablerade Ljatosjynskyj kontakter och samarbetade med de lokala konserthus- och radiokommittéerna i Ukraina och ledde sedan operationer för att rädda och transportera ukrainska musikmanuskript till områden där konflikter inte rådde. Samtidigt satte han också sina egna verk i säkerhet.

Det pågående kriget påverkade också Ljatosjynskyjs musik. 1942 komponerade han flera betydelsefulla kammarverk, bl a sin **Pianotrio nr 2** som har fyra satser: Den börjar med ett kraftfullt dynamiskt Maestoso som går över i andra satsens Andante sostenuto, med undertiteln Ballad. Sedan följer ett Intermezzo som tredje sats, ett dansant allegretto pastoral, quasi allegro. Trion avslutas med en lång final, ett tema med 11 kontrastrika variationer och en slutcodas.

Lars Erik Andrenius

Medverkande

Oskar Ekberg, piano, har sedan debuten med Sveriges Radios symfoniorkester 2004 varit efterfrågad solist, kammarmusiker och orkestermusiker, nationellt och internationellt.

Han har rönt stor uppskattning för sitt engagemang för den svenska musiken, med flera uppmärksammade soloinspelningar på cd med musik av Elfrida Andrée, Adolf Fredrik Lindblad samt samtliga klaversviter av Johan Helmich Roman (Grammisnominerad för Bästa klassiska album).

Oskars repertoarval präglas ofta av intresse att lyfta det undanskömda men fantastiska, och han är bland annat en mycket uppskattad ambassadör för Olivier Messiaens pianomusik och har framfört flera av de större verken för solopiano och kammarmusikverk. Förutom ett rikt konserterande har han varit professor i piano på Marie Cederschiöld högskola i Stockholm. Tillsammans med sopranen Kathrin Lorenzen bildar Oskar Duo Lorenzen-Ekberg som tilldelades Dorothy Irving-stipendiet 2024.

Oskar framträdde senast i Allhelgonakyrkan i december 2022, då han framförde Messiaens Vingt regards sur l'enfant Jesus.

Bengt Forsberg, piano, är en av Sveriges främsta pianister, ofta med mer okända kompositörer på repertoaren och med många av Sveriges mest framstående instrumentalister som medspelare. Han har spelat in ett stort antal cd-skivor inte minst med Anne Sofie von Otter, varav flera har fått stora internationella priser.

Foto: Erik Nilsson

Bengts uppmärksammade cd *Neglected Works for Piano* presenterar oförtjänt undanskymda kvinnliga tonsättare som Amy Beach, Ruth Sofia Almén, Grażyna Bacewicz och Valborg Aulin. Från senare år kan nämnas cd:n *Russian Tales* med Andreas Brantelid, cello, och den under 2024 utkomna *Marcelle de Manziarly: Chamber Works* som helt ägnas åt musik av den ukrainsk-franska komponisten,

där Bengt spelar tillsammans med Cecilia Zilliacus och Kati Raitinen. Han är KVAH:s konstnärliga ledare och har varit ansvarig för kammarmusiken i Allhelgonakyrkan under nära 40 år.

Ekberg och Lorenzen Foto: Pablo Palmieri

Thorsten Johanns, klarinett, är genom sin stilistiska mångsidighet och musikaliska kommunikationsförmåga internationellt efterfrågad som både solist och orkester- och kammarmusiker såväl som pedagog. Han fick redan vid 22 års ålder sitt första fasta engagemang som stf soloklarinettist hos Essener Philharmonikern och var sedan under många år soloklarinettist hos WDR:s symfoniorkester i Köln där han fortfarande gästspelar.

Han har gästspelat hos New York Philharmonic Orchestra liksom hos många andra internationellt välkända orkestrar i Europa och USA. Han är medlem i flera namnkunniga kammarensembler varibland Ensemble Raro och Deutschen Blärsolisten och medverkar i Spectrum Concerts Berlin.

Sedan 2014 undervisar han dessutom vid Liszt-konservatoriet i Weimar. Mästarurser har fört honom till Kina, Australien, Kanada, Nederländerna och Skandinavien. För två år sedan spelade Thorsten och andra tyska musiker in en cd för skivmärket cpo med musik av Gunnar de Frumerie, bland annat hans klarinettkonsert. Thorsten medverkade vid KVAH:s festival i augusti 2024.

Foto: Tiago Angeja

Sofia Kolupov är en brittisk-ukrainsk violinist, känd för sina fängslande framföranden och sitt passionerade kammarmusikspel. Hon tog sin Bachelor vid Royal College of Music i London och därefter Master vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm, med inriktning på kammarmusik på Edsbergs slott. Sofia arbetar gärna i olika sammanhang, som ensembleledare och kammarmusiker till orkesterspel och tidstroga framföranden. Tillsammans med pianisten Francisco Vilar bildar hon *Duo Kolar* som framför musik av ukrainska och portugisiska tonsättare med konserter runtom i Europa och inspelning av en cd betitlad *Edges of Europe*. Sofia framträder för första gången hos KVAH under denna festival.

Kathrin Lorenzen, sopran, är född i Flensburg 1994. Hon började kyrkomusikstudier vid HMT Leipzig och sjöng i en mängd olika körer och ensembler. Under studietiden växte stadigt hennes lust att göra sången till sitt huvudinstrument och sin karriär. Efter ytterligare orgel- och sångstudier vid HfM Saar flyttade hon till Stockholm 2021, för anställning i Radiokören. Samtidigt fortsatte hon sina masterstudier i sång på Kungl. Musikhögskolan.

Kathrin har fått ett flertal stipendier och vunnit tävlingar i Tyskland och Sverige och vann i januari 2024 Solistpriset, den första sångaren på 16 år att erhålla priset. I maj samma år vann Kathrin andra pris samt publikpriset i den internationella sångtävlingen Mirjam Helin Competition i Helsingfors.

Kathrin har på kort tid etablerat sig som en eftertraktad solist och konsertsångerska i Tyskland och Skandinavien. Hon har också en stark passion för kammarmusik och bildar tillsammans med pianisten Oskar Ekberg Duo Lorenzen-Ekberg som tilldelades Dorothy Irving-stipendiet 2024 med motiveringen: ”För sin med hänförande lätthet, samspel och humoristiska, djupbörande gestaltning av historiska och mänskliga dimensioner i internationell modernistisk vokalrepertoar, och för sitt blottläggande av det existentiella bråddjupet i skandinavisk romanskonst.”

Foto: Geoffroy Schied

Ylvali McTigert Zilliacus, viola, var en av fem medlemmar i numera nedlagda Uppsala Kammarso-lister och tidigare medlem av Mahler Chamber Or-chestra.

Under studietiden i London bildade hon Lendvai String Trio med Nadia Wijzenbeek och Marie Macleod. Trion har framträtt i London och Amster-dam och spelat in kritikerrosade skivor av Beetho-vens och Röntgens stråktrior. 2011 fick de motta det stora Kersjespriset i Holland.

Ylvali har just fått tjänsten som stämledare i Västerås Sinfonietta och är också verksam som solist och flitig medverkande i internationella festivaler. Hon har tack vare Järnåkerfonden glädjen att spela på en Storioni byggd i Cremona 1767.

Ylvali är medlem i Zilliacuskvartetten och spelade senast hos oss un-der kvintettfestivalen i augusti 2024.

Vicki Powell, viola, är utbildad bland annat i USA och vid musikhögskolor i Berlin och London. Hon är sedan 2018 stämledare i Kungliga Filharmonikernas violastämma. Hon har framträtt som solist med exempelvis Philadelphia Orchestra och Milwaukee Symphony, hyllats av kritiker och tilldelats en rad priser.

Vicki har även framträtt vid flera av de stora festivalerna, exempelvis Verbier, Ravinia och vid Marlboro Music Festival. Hon är en hängiven kammarmusiker, bland annat som medlem i Boccherini Trio.

Vicki är också engagerad i att använda musik i socialt arbete för att stärka sammanhållningen mellan olika samhällsgrupper. Som ledare för projektet Reaching Out vid Verbiers festivalakademi har hon hjälpt unga musiker att nå ut och stärka sina nätverk. Hon har också arbetat med organisationen Medair som hjälper utsatta människor världen över genom bland annat utbildning. Vicki medverkade senast hos KVAH i mars 2025.

Kati Raitinen, cello, är utbildad vid Sibelius-Akademien och på Edsberg. Hon är solocellist i Kungliga Hovkapellet och även verksam som solist. Så gjorde hon till exempel ett bejublat framförande av Kurt Atterbergs cellokonsert tillsammans med Hovkapellet i oktober 2024. Kati är tillsammans med Cecilia Zilliacus konstnärligt ansvarig för kammarmusikserien Äntligen måndag vid Konserthuset i Stockholm.

Kati är också en flitig kammarmusiker i andra konstellationer, inte minst tillsammans med Bengt Forsberg och Cecilia Zilliacus och som medlem av Zilliacuskvartetten. Hon undervisar dessutom vid Kungliga Musikhögskolan. En av Katis senaste cd-inspelningar är A Tribute to Curiosity där hon spelar sällan hörda sonater för cello och piano av kvinnliga kompositörer tillsammans med Bengt Forsberg.

Kati spelar flitigt hos KVAH, hon medverkade vid förra årets augustifestival och senast vid årsmötet i februari 2025.

Tobias Ringborg, violin, har etablerat sig såväl som dirigent, solist och kammarmusiker. Som violinist utbildade han sig vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm och The Juilliard School i New York och har som solist och kammarmusiker spelat runt om i Europa och i USA.

År 2000 inledde Tobias en parallell karriär som dirigent både av vanliga orkesterkonserter och operor och har gjort bejublade framföranden i Europa, Nya Zeeland, Australien och Canada. Spelåret 2024/2025 har han dirigerat bland annat Puccini-operor i Melbourne, Ålborg och Göteborg, och

ledde i maj 2025 två framföranden av Moses Pergaments mäktiga "Den judiska sången" på Konserthuset i Stockholm.

Tobias diskografi är omfattande och mycket mångfacetterad, med en rad viktiga inspelningar av kammarmusik och violinkonserter, inte minst av svensk musik och av oförtjänt förbisedda verk såsom till exempel Helena Munktells "Violin Sonata, Dix Mélodies & Kleines Trio" på BIS. Tobias spelar på en Gagliano-violin från 1780 som utlånats av Järnåkerfonden och är en flitig gäst hos KVAH, senast vid flera tillfällen under 2023.

Bengt Rosengren, oboe, är solooboist vid Sveriges Radios Symfoniorkester sedan 1983. Han examinerades vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm, där han sedan början av 2000-talet också undervisar. Bengt har framträtt som solist med Radiosymfonikerna i oboekonserter av Strauss, Mozart och Martinů liksom i Salonens Mimo II. Han var solooboist i Stockholms Nya Kammarorkester fram till 2019 då orkestern upplöstes.

Foto: Bo Söderström

Bengt är en flitig kammarmusiker, medlem i blåskvintetten Amadé och förekommer på ett stort antal skiv- och radioinspelningar både som solist och kammarmusiker. Bengt spelade senast hos oss under förra årets festival i augusti 2024.

Erik Uusijärvi, cello, började spela cello redan vid sex års ålder. Han är medlem av Kungliga Filharmonikerna i Stockholm och var tidigare anställd vid Norrköpings Symfoniorkester. Som solist har Erik uppträtt med orkestrar som Norrköpings Symfoniorkester och Lunds Stadsorkester. Han spelar mer än gärna kammarmusik, något som har tagit honom till tävlingar för pianotrio i Trondheim och Wien samt till kammarmusikfestivaler runt om i Sverige och Europa. Erik är engagerad i organisationen Musethica, som bedriver kammarmusikutbildning enligt ett eget koncept. År 2020 var han med att starta en egen gren av organisationen i Norrköping, vilket har resulterat i ett antal minifestivaler i staden. Erik framträdde hos KVAH första gången i mars 2025.

Paul Waltman, violin, tog efter studier vid musikhögskolorna i Göteborg och Stockholm sitt solistdiplom 1998. Efter några år hos Kungliga Filharmonikerna var Paul under åren 2000-2010 medlem i Sveriges Radios Symfoniorkester. Sedan 2010 är han anställd som 2:e konsertmästare vid Norrköpings Symfoniorkester. Han har gästtat som konsertmästare och solist hos flertalet av Sveriges symfoniorkestrar och även i Norge och Kanada.

År 2017 uruppförde Paul och Norrköpings Symfoniorkester en violin-konsert som B. Tommy Andersson skrivit till honom. Han har på cd spelat in Korngolds violinkonsert med Radiosymfonikerna samt Korngolds violinsonat tillsammans med Bengt Forsberg. Paul har framträtt ett flertal gånger i Allhelgonakyrkan, senast i mars 2025.

Cecilia Zilliacus, violin, har varit solist i flera av Europas mest framstående symfoniorkestrar och gillar också att spela med jazzmusiker, folkmusiker, singer song-writers och många andra.

Cecilia var under många år en drivande kraft i den flerfaldigt prisbelönade stråktion ZilliacusPerssonRaitinen och är nu konstnärlig ledare för Katrina Kammarmusik på Åland och tillsammans med Kati Raitinen för kammarmusikserien Äntligen måndag på Konserthuset i Stockholm.

Cecilia arbetar gärna med att lyfta fram musik av okända tonsättare vilket har lett till en mycket bred repertoar. Inte minst möter hon publiken i kompositioner skrivna just för henne. Hon har gjort flera prisbelönda inspelningar nu senast den under 2024 Grammis-belönade Grieg Maier Röntgen String Quartets med Zilliacuskvartetten, som snabbt etablerat sig som en av Sveriges främsta kammarmusikensembler. Cecilia är professor vid Sibelius-Akademien i Helsingfors och Kungliga Musikhögskolan i Stockholm och spelar sedan många år på en violin byggd av Nicola Gagliano från Järnåkerfonden.

Cecilia är en av KVAH:s flitigaste gäster och medverkade vid festivalen 2024 och senast vid årsmötet i februari 2025.

Kommande konserter

27 september kl. 18.00 Almqvistiana Musik och text av Carl Jonas Love Almqvist samt Almqvistiana av Hakon Guttormsen- Mats Persson, klaver, Åsa Kling, sång, Joseph Mossop, tenor, och Anna Flodmark, piano

4 oktober kl. 14.00 och 15.00, Barnprogram Tårtsväng med Pippi och Beethoven, Katarina församling, Höbergsgatan 15
Lönnebergakvartetten

18 oktober kl. 18.00 Sofo Chamber Orchestra Staffan Mårtensson, dirigent. Musik av Lidholm, Atterberg, Borisova-Ollas och Dvořák

15 november kl. 18.00 Sång, violinsonat nr 2 och Pianokvartett av Gunnar de Frumerie Anne Sofie von Otter, mezzosopran, Jakob Högström, baryton, Tobias Ringborg, violin, Mats Widlund och Bengt Forsberg, piano

6 december kl 18.00 Kammarmusikens Vänners julkonsert
Musik för julsången med Hillevi Martinpelto, sopran, Karl-Magnus Fredriksson, baryton, Bengt Forsberg, piano, och Gregory Lloyd, orgel

27 december kl. 18.00 Kammarmusikens Vänners traditionella mellandagskonsert Lena Willemark, sång, Cecilia Zilliacus, violin, Janne Rättyä, accordion

Om du vill bli medlem i Kammarmusikens Vänner i Allhelgona-kyrkan, betala årsavgiften 250 kr till vårt plusgirokonto 4875908-8, eller anmäl dig i anslutning till konserterna. Du kan också betala med swish till 123 116 23 46.

Hemsida: <https://kammarmusikens-vanner.se>

Facebook: KVAH